

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Puszczykowo
Zaborze

(fragmenty historii)

Puszczykowo Zaborze jest niewielką wsią zamieszkałą przez 23 osoby (2015 r.), położoną ok. 9 km na północny wschód od Swarzędza, przy lokalnej drodze z Sarbinowa do Gwiazdowa i Kostrzyna,

...Pierwotnie Puszczykowo i Zaborze były dwiema odrębnymi osadami leżącymi blisko siebie. Zaborze, było małą osadą położoną na północ od Puszczykowa, przy drodze do Góry... Osada była własnością arcybiskupstwa gnieźnieńskiego do czasu konfiskaty dóbr kościelnych przez państwo pruskie po drugim rozbiórce Rzeczypospolitej.

... Ze względu na niewielkie rozmiary, Zaborze było także bardzo rzadko zaznaczone na mapach. W 1895 r. znajdowało się tu gospodarstwo rolne o pow. 25 ha, jeden dom i 11 mieszkańców wyznania katolickiego...

Pierwsza wzmianka o Puszczykowie zawarta jest w dokumencie z 1423 r., (kolejne z 1565 i z 1580 r.) w którym zaznaczono, że należało do parafii Kostrzyn. Majątek posiadał rozległość 4 łanów, w tym 1 półłanek był opustoszały i mieszkał tu jeden zagrodnik. Folwark należał wówczas do Adama Tarnowskiego, który posiadał również pobliskie, większe Tarnowo. ...

Na pocz. XVII w. Puszczykowo było opustoszałe, a potem aż do końca XIX wieku, dzieliło losy z majątkiem w Tarnowie...

Przed uwłaszczeniem chłopów, wieś składała się z folwarku, należących do niego budynków gospodarczych i domów robotników rolnych oraz z dwóch gospodarstw zaciężnych (pańszczyźnianych) należących do Jana Drzewieckiego i Wojciecha Drzozgowskiego...

W 1836 r. na wniosek gospodarzy mieszkających w Puszczykowie, Komisja Specjalna powiatu średzkiego przystąpiła do czynności przygotowujących wieś do uwłaszczenia.

Separację i regulację przeprowadzono w czasie, gdy wieś znajdowała się w ręku Justyny i Jana Suchorzewskich.

...W wyniku uwłaszczenia, z ogólnej masy gruntów Puszczykowa gospodarze

otrzymali po 50 mórg (ok. 12,5 ha) ziemi. Pola Ostraszewskiego znajdowały się przy granicy z Sarbinowem i Jankowem, natomiast ziemia Jurgi graniczyła z gruntami Ostraszewskiego i puszczykowskim borem.

Uwłaszczenie wiązało się ze zmianą miejsca położenia budynków gospodarczych obydwóch gospodarstw i budową nowego domu mieszkalnego dla Macieja Jurgi. Jego nowe siedlisko usytuowano w Zaborzu i w związku z tym na pewien czas, w tej osadzie liczba domów mieszkalnych wzrosła do dwóch...

...Stały roczny czynsz uwłaszczonych wynosił po 17 tal. 25 sgr. i płatny był w dwóch ratach płaconych na św. Wojciecha i na św. Marcina. Prócz czynszu zobowiązani byli do płacenia państwu podatków: podymnego i „ofiary” (podatek od ziemi) w wysokości przewidzianej taryfą... Umowa regulacyjno-separacyjna (tj. uwłaszczeniowa) obowiązywała od św. Wojciecha 1835 r. ...

...Wieś w swojej historii zmieniała się bardzo wolno nie zwiększając rozmiarów i ulegając tylko nieznacznym wahaniom w zakresie liczby mieszkańców. Zmieniały się różne znajdujące się tu obiekty: dwór, stodoły i chlewy folwarczne oraz domy robotników folwarcznych. Zabudowania zmieniały swój wygląd po odbudowach lub były budowane wręcz na nowo po pożarach trapiących osadę i folwark. ...

Na pocz. XIX w. Puszczykowo znajdowało się w powiecie śremskim, a od 1818 r. weszło do nowo utworzonego powiatu średzkiego. W 1846 r. w majątku mieszkało 75 osób i stało tu 6 domów. Razem z pobliskim Tarnowem określane było jako „dobra rycerskie”. Dzieci z Puszczykowa i Zaborza uczęszczały do szkoły w Jankowie, która funkcjonowała jako katolicka od 1822 do 1865 r. Potem władze pruskie zmieniły ją na ewangelicką. W 1900 r. w wyniku kolejnej reorganizacji podziału administracyjnego Wielkiego Księstwa Poznańskiego dominia w Puszczykowie i w Gwiazdowie oraz Paczkowo, Sarbinowo i Sokolniki Gwiazdow-

W lipcu 2018 r. r. ukazała się książka Antoniego Kobzy „Dzieje wsi okolic Swarzędza. Szkice i materiały do historii powiatu poznańskiego”. Od czerwca 2017 r. na łamach Prosto z Ratusza publikujemy jej fragmenty. Dziś: Paczkowo. Książka jest do nabycia u autora, a jej koszt wynosi 50 zł.

skie wcielono do powiatu Poznań Wschód (utworzonego w 1887 r.). Jednocześnie wymienione miejscowości wyłączono z okręgu (dystryktu) policyjnego w Kostrzynie, a wcielono do okręgu policyjnego w Swarzędzu...

W Zaborzu w 1879 r. mieszkała jedna rodzina polska posiadająca gospodarstwo o rozległości 24,68 ha. W 1902 r. Zaborze zaklasyfikowano jako folwark, choć nim nie było. Katolicy mieszkańcy należeli do parafii w Kostrzynie. Osada znajdowała się w okręgu sądowym i komisarskim w Południowych...

...W kwietniu 1906 r. władze pruskie zmieniły nazwę Puszczykowa na *Karlskrone*, która funkcjonowała do 1919 r. W czerwcu tego roku polskie władze połączyły przysiółek Zaborze z Puszczykowem tworząc *Puszczykowo Zaborze*. Nazwę zmodyfikowano w 1921 r. nadając jej postać *Puszczykowo-Zaborze (maj. skarb.)*. W 1907 r. Puszczykowo liczyło 84 mieszkańców, w tym tylko 4 ewangelików (prawdopodobnie dzierżawca z rodziną).

...Po I wojnie światowej i zwycięskim powstaniu wielkopolskim 1918-1919 ponownie otwarto w pobliskim Jankowie szkołę katolicką. Przed wybuchem II wojny pracował w niej nauczyciel Byrtus, wspominany z szacunkiem przez byłych uczennice, będące dzisiaj (2012 r.) najstarszymi mieszkankami Puszczykowa Zaborza.

Właściciele
majątku ziemskiego

W dokumentach z 1445 r. wspomina się pierwszą właścicielką wsi, Pierzchnę wdowę po Mikołaju z Pościkowa w pow. gnieźnieńskim. ...

...Przed i po 1620 r. Tarnowo wraz z Puszczykowem trzymał Jan Kornatowski (Kurnatowski), a po nim Zofia i Marcin Kurnatowscy. Z poznańskich ksiąg grodzkich wynika, że była to wówczas typowa szlachecka rodzina, która sprawiedliwość wymierzała na własną rękę. Między innymi zorganizowała

zbrojny napad na Kostrzyn i siłą uwolniła z ratuszowego więzienia swoich poddanych, osadzonych za zabójstwo dwóch parobków podczas jarmarku.

...Suchorzewscy herbu Zaremba przenieśli się w pobliżu Kostrzyna w drugiej połowie XVIII w. z terenu południowo-wschodniej Wielkopolski. Zakupili Tarnowo, Puszczykowo, Sarbinowo (koło Krobii) i Izdebnno...

Przodek Ignacego, Jan Suchorzewski (1740 – 1804 lub 1809) był dwukrotnie wybierany na sejm Rzeczypospolitej: pierwszy raz w 1786 r. jako poseł gnieźnieński i drugi na Sejm Wielki (1788-1792) z ziemi kaliskiej. W pamięci potomnych zapisał się niechlubnym incydentem podczas obrad Sejmu Czteroletniego, uwiecznionym przez Jana Matejkę we fragmencie monumentalnego obrazu *Konstytucja 3 Maja*. Suchorzewski próbując nie dopuścić do uchwalenia Konstytucji 3 Maja groził publicznie, że zabije swojego sześćdziesięcioletniego synka, ponieważ nie chciał aby ów żył w niewoli, którą w konsekwencji ukształtuje w Rzeczypospolitej Majowa Konstytucja (1791 r.).

Justyna (1790-1856) córka Józefa, a wnuczka wspomnianego Jana, wyszła za mąż za Jana Suchorzewskiego (1783-1874), swojego kuzyna z zaboru rosyjskiego. Odziedziczyli Tarnowo wraz z Puszczykowem i mieli troje dzieci: Antoniego i Aleksandra oraz córkę Teresę (po mężu Moszczeńską).

Wrzecz z osiągnięciem przez chłopców odpowiedniego wieku wysłano ich do szkoły do Poznania. Bezpośrednią opiekę na młodymi Suchorzewskimi sprawował korepetytor Hipolit Cegielski, wówczas 16 letni młodzieniec, a cała trójka mieszkała

Współczesny dwór w Puszczykowie Zaborzu (2017 r.). Fot. A. Kobza.

w poznańskim mieszkaniu Suchorzewskich. Cegielski pochodził ze zubożałej szlachty i Suchorzewscy otoczyli go niemal rodzicielską opieką. Między innymi finansowali jego pięcioletnie studia na Uniwersytecie w Berlinie. W dowód wdzięczności w 1840 r. Hipolit Cegielski dedykował swoim dobrodziejom pracę doktorską z dziedziny filologii klasycznej...

...W 1856 r. zmarła Justyna Suchorzewska i pochowano ją w rodzinnym grobie na cmentarzu przy kościele farnym w Kostrzynie. Prawdopodobnie na polecenie męża wykonano z piaskowca klasycystyczny nagrobek z podpisem twórcy - Augusta Hesse, znajdującym się na cokole.

W 1888r. Aleksander Suchorzewski (syn Justyny) sprzedał Puszczykowo Antoniemu Zakrzewskiemu. Obszar majątku w momencie sprzedaży wynosił 885 morgów i kosztował nabywcę ponad 153 tys. marek. Folwark specjalizował się w hodowli tuczników.... Pod koniec XIX wieku miał miejsce w Puszczykowie pożar i spłonął dwór. Nie wiadomo czy pożar miał miejsce w czasie, gdy właścicielem był Zakrzewski, domena swarzędzka czy już w okresie dzierżawy E. Hoffmeyera.

Według przekazów ustnych dwór początkowo był w całości drewniany lub szachulcowy, kryty słomą. Po pożarze, wykorzystując stare fundamenty postawiono nowy, murywany o czytelnych cechach klasycystycznych i posiadający (zapewne po późniejszych remontach i częściowych przebudowach), w pewnym stopniu charakter polskiego dworu.¹

W 1899 r. i 1901 r., jako dzierżawca Puszczykowa wymieniany jest Niemiec, kapitan Ernst Hoffmeyer, który postawił nowy, murywany dwór w miejsce spalonego.

...Dzierżawca majątku zaangażowany był w roku 1921 w założenie „Fabryki Mebli

i Obróbki Drzewa dawniej J. Fietz” w Swarzędzu i wchodził do jej rady nadzorczej.

...Jesienią 1921 r. Puszczykowo wzięto w dzierżawę Dezydery Chłapowski...

Na liście robotników folwarcznych widnieją nazwiska: Biegała, Skubiszak, Borecki, Kalisz, Żakowski, Błaszczak, Walkowiak, Pruszyński, Lipiecka, Rozwadowski, Malusi, Józwiak, Powalowski, Kowalczyk, Chudziński, Stawny, Jabłoński i Rozwadowska.

Dezydery Chłapowski zmarł nagle w 1928 r. ...Dzierżawę po śmierci męża przejęła wdowa Irena Chłapowska i trzymała Puszczykowo aż do 1939 r. to znaczy do przejęcia majątku przez hitlerowskie władze. ...

... Nikt z mieszkańców nie został wysiedlony, bowiem nie było tu samodzielnych gospodarzy i wszyscy byli pracownikami folwarku.

...Po wojnie, jeszcze przez około jeden rok w Puszczykowie Zaborzu przebywało wojsko rosyjskie. Sołtysiem został Franciszek Szymkowiak, po nim Józef Nowak, a następnie jego syn Krzysztof Nowak.

... Współczesny wygląd dworu, jego parku oraz dawnych zabudowań folwarcznych jest dziełem Stanisława Wieczorka, właściciela Przedsiębiorstwa Szkółkarskiego "Wieczorek", który w 1995 r. odkupił całość (zabudowania, dwór i ziemię) od Agencji Rynku Rolnego i odnowił wszystkie obiekty łącznie z dworskim parkiem. ...

...Warto pamiętać, że obecny właściciel posiadłości rozpoczął remont od budynków gospodarczych i socjalnych przystosowując je do potrzeb przedsiębiorstwa ogrodniczego. Dopiero później, gdy produkcja została rozwinięta zajęto się dworem, parkiem i innymi obiektami. ...

Obecnie cała nieruchomość, a szczególnie dwór jest najładniej i najwierniej odnowionym majątkiem poszlacheckim w gminie Swarzędz.

Serdecznie dziękuję Teresie Michalak, Kazimierzowi Matyskowi, Krzysztofowi Nowakowi, Mariannie Szymkowiak oraz Stanisławowi Wieczorkowi za ważne informacje wykorzystane w niniejszym opracowaniu.

Nagrobek Justyny Suchorzewskiej na przykościelnym cmentarzu w Kostrzynie (2016 r.). Fot. A. Kobza.

¹ Polski charakter dwór zyskał zapewne po remontach wykonanych w czasach, gdy dzierżawcą był Dezydery Chłapowski. Trudno bowiem przypisywać poprzedniemu dzierżawcy narodowości niemieckiej podkreślenia polskich cech swojej siedziby.